

Anna Piechnik

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6116-5939>

e-mail: anna.piechnik@uj.edu.pl

Chorwacja zdemolowała Polaków. Nasi zdewastowani. O nowych ekspresywnych znaczeniach czasowników (z)dewastować oraz (z)demolować w polszczyźnie

***Chorwacja zdemolowała Polaków. Nasi zdewastowani.
On new expressive meanings of the verbs (z)dewastować
and (z)demolować in Polish***

Abstrakt

Celem artykułu jest przedstawienie semantyki i funkcji czasowników: *dewastować*, *zdewastować* i *demolować*, *zdemolować*, które we współczesnym dyskursie sportowym zyskują nietradycyjne, nacechowane emocjonalnie znaczenia. Materiał analityczny artykułu stanowią teksty zamieszczane na portalach internetowych. Czasowniki *dewastować* i *zdewastować* oraz *demolować* i *zdemolować* używane są w nowych znaczeniach: 'pokonywać/pokonać przeciwnika, uzyskując nad nim wyraźną przewagę' (nawiązujących do metaforycznych znaczeń tych czasowników, związanych z działaniem na czyjąś szkodę, funkcjonujących w polszczyźnie od dawna). Informowanie o wyniku sportowym z użyciem czasowników *demolować*, *zdemolować* oraz *dewastować*, *zdewastować* presuponuje niezaprzeczalność przewagi wygrywającego zawodnika bądź drużyny i znaczącą różnicę poziomów między nimi a pokonanymi. Jako neosemantyzmy budują schemat składniowy nieznany znaczeniom bazowym tych czasowników – z dopełnieniem osobowym (*dewastować/demolować* + KOGO). Zmiana znaczenia tych czasowników dokonuje się głównie pod wpływem języka angielskiego. Czasowniki *demolować*, *zdemolować* oraz *dewastować*, *zdewastować* w nowych znaczeniach pojawiają się głównie w relacjach dziennikarzy sportowych, a także w komentarzach sportowców oraz trenerów i w wypowiedziach kibiców. Jako składniki tekstu neosemantyzmy te wzmacniają ekspresywność wypowiedzi, wprowadzają do niej wartościowanie i intensyfikują siłę przekazu. Kierunek semantyzacji tych czasowników wpisuje się w powszechną we współczesnych mediach dążność do dosadności i skłonność do brutalizacji języka.

Słowa kluczowe: neosemantyzacja, *zdewastować*, *zdemolować*, brutalizacja języka, język mediów, dyskurs sportowy

Abstract

The aim of the article is to present the semantics and functions of the verbs: (z)*dewastować* [to devastate] and (z)*demolować* [to demolish], which in contemporary Polish sports discourse are acquiring non-traditional, emotionally charged meanings. The analytical material for the study consists of texts published on internet portals. The perfective and imperfective verbs in question are used in new meanings: “to defeat an opponent, gaining a clear advantage over them” (referring to the metaphorical meanings of these verbs, related to acting to someone’s detriment, which have been in use in Polish for a long time). Reporting sports results using the verbs *demolować*, *zdemolować* and *dewastować*, *zdevastować* presupposes the undeniable superiority of the winning player or team and a significant difference in level between them and their opponents. As neosemantic units, they construct a syntactic pattern alien to the basic meanings of these verbs – with a complement expressed by a personal noun (*dewastować/demolować* + *someone*). The shift in the meaning of these verbs is mainly influenced by the English language. The verbs *demolować*, *zdemolować* and *dewastować*, *zdevastować* in their new meanings appear mainly in sports journalists’ reports as well as in comments by athletes and coaches and in statements by fans. As text components, they enhance the expressiveness of the statement, introduce evaluation, and intensify the effect of the message. The new semantization of these verbs follows widespread tendencies towards bluntness and brutalization of language which are visible in contemporary media.

Keywords: neosemantization, verb *zdevastować*, verb *zdemolować*, brutalization of language, media language, sports discourse

Przedmiot niniejszego artykułu stanowią czasowniki: *dewastować* i *zdevastować* oraz *demolować* i *zdemolować*, które we współczesnej polszczyźnie medialnej, a dokładniej w dyskursie sportowym, zyskują nietradycyjne, nacechowane emocjonalnie znaczenia odnoszące się do osobowego obiektu czynności. Celem tekstu jest analiza semantyczna oraz charakterystyka właściwości gramatycznych tytułowych czasowników w znaczeniach funkcjonujących w polszczyźnie ogólnej oraz – szczególnie – nowych znaczeń stosowanych w kontekstach odnoszących się do sportu. Podstawę materiałową rozważań stanowią teksty publikowane w latach 2005–2025, wyekscerpowane za pomocą wyszukiwarki internetowej Google oraz z Korpusu Współczesnego Języka Polskiego (KWJP).

Demolować, zdemolować oraz dewastować, zdevastować w tradycyjnych znaczeniach

Będące przedmiotem opisu czasowniki *demolować*, *zdemolować* i *dewastować*, *zdevastować* są używane w polszczyźnie od kilkuset lat. Czasownik *demolować* pochodzi od łacińskiego *demoliri* (przejętego przez niemiecki *demolieren* i francuski *démolir*, por. WSJP PAN) i jest notowany w polszczyźnie od XVII w., początkowo w postaci *demuliować*, zaś obecność

dokonanego odpowiednika aspektowego *zdemolować* (początkowo *zdemolować*) poświadczają źródła od wieku XVIII. Semantyka tego czasownika od początku odwoływała się do niszczenia. *Wielki słownik języka polskiego PAN* odnotowuje czasownik *demolować* w dwóch znaczeniach (analogicznie dla dokonanego *zdemolować*):

1. z identyfikatorem *mieszkanie* ‘niszczyć coś w gwałtowny sposób’
2. z identyfikatorem *ojczyznę* ‘działać na szkodę kogoś lub czegoś’

Schemat składniowy tego czasownika w pierwszym znaczeniu (Rz^{osobowy} + *demolować* + CO) wskazuje na osobowego agensa oraz nieosobowy obiekt czynności nim wyrażonej. Najczęstsze kolokacje dla tego znaczenia uzyskane w WSJP PAN na podstawie NKJP to te z wypełnionym prawostronnym sąsiedztwem w postaci dopełnienia wyrażonego rzeczownikiem: *demolować/zdemolować lokal, mieszkanie, pokój, samochód*, ponadto czasownik dokonany *zdemolować* wśród najczęstszych połączeń ma te z przysłówkami *całkowicie, doszczętnie*. Tego typu wystąpień i w najnowszych tekstach znajdujemy we współczesnej polszczyźnie najwięcej, por.:

- (1) Agresywny **mężczyzna demoluje lokal** nad jeziorem. To była próba wymuszenia haraczu?
- (2) Chłopak groził jej pozbawieniem życia, ponadto agresywny **nastolatek zaczął demolować mieszkanie**.
- (3) Dwie **nastolatki demolowały przystanek** autobusowy na ulicy Wojska Polskiego. Świadek wezwał straż miejską.
- (4) Kłócili się i niszczyli, co tylko wpadło im w ręce. **Demolowali pokoje hotelowe, auta, ich dom**.
- (5) Na Majorce, którą co roku odwiedza 12 mln turystów, **zdemolowano samochody** miejscowej wypożyczalni.
- (6) Policjanci z wydziału kryminalnego komendy w Rudzie Śląskiej zatrzymali trzech mężczyzn w wieku 39, 38 i 30 lat, którzy **zdemolowali mieszkanie**, ukradli z niego pieniądze i usiłovali dokonać rozbój.
- (7) **Wandale** wdarli się do zabytkowego kościoła i **całkowicie zdemolowali wszystko**, co stanęło na ich drodze.

Znaczenie drugie: ‘działać na szkodę kogoś lub czegoś’ powstało wskutek metaforyzacji znaczenia konkretnego (‘niszczyć coś w gwałtowny sposób’). Schemat składniowy czasownika *demolować* (i, analogicznie, *zdemolować*) w tym znaczeniu zakłada prawostronną obecność dopełnienia nieosobowego: *demolować* + CO, natomiast – w przeciwieństwie do znaczenia pierwszego – nie ma tu wymagań odnośnie do agensa osobowego, por.:

- (8) Deprywacja dotyku jest dla ludzi straszna i od momentu urodzenia brak czulego, opiekuńczego kontaktu **demoluje psychikę** (KWJP).
- (9) Ewentualne plany ratunkowe **zdemolują** również **bezpieczeństwo** armii urzędników, najlepiej opłacanej służby cywilnej Unii (KWJP).

- (10) *Kryzys energetyczny obnażył pułapkę, jaką się stały paliwa kopalne. Jako instrument gry politycznej droższą jak szalone i przy okazji **demolują środowisko naturalne**.*
- (11) *Rzeczywistość o poranku **zdemolowała plan** Agnieszki dokumentnie (KWJP).*

Długa, bo sięgająca XVII w. (por. WSJP PAN), jest też historia używania w polszczyźnie czasownika *dewastować*, który został poświadczony po raz pierwszy w *Dekretach sądowych z zamku żmudzkiego z 1655 r.* w postaci imiesłowu biernego: [...] *wolnym Imsci [...] od pospolitego ruszenia czyniemy, kontentując się tym że Imść, nie respektując na **dewastowane** przez nieprzyjaciela **majątności** [...] dziesięć koni Husarskich dał* (e-SXVII). Obecne w historycznym źródle połączenie *dewastowane majątności* odsyła do znaczenia związanego z niszczeniem czegoś – takie właśnie treści mieszczą się również we współczesnej semantyce tego słowa. WSJP PAN odnotowuje jedno znaczenie czasownika *dewastować*, opatrzone kwalifikatorem *książkowe* z definicją: ‘powodować, że **coś** nie nadaje się do użytku lub przestaje istnieć’ (WSJP PAN). Słownik rejestruje także jego dokonany odpowiednik – *zdeławastować*, notowany w analogicznym znaczeniu od XIX w.

Wyrazami bliskoznacznymi dla czasowników *dewastować*, *zdeławastować* są czasowniki *niszczyć*, *zniszczyć*, mające w WSJP PAN identyczną definicję (‘(s)powodować, że coś nie nadaje się do użytku lub przestaje istnieć’, por. WSJP PAN), jednak bez zawężenia stylistycznego odnotowywanego przy czasownikach *dewastować*, *zdeławastować*.

Schemat składniowy czasowników *dewastować* i *zdeławastować* (podobnie jak czasowników *demolować*, *zdemolować*) zakłada istnienie osobowego wykonawcy czynności (dewastują często *chuligani*, *wandale*, *nieznani sprawcy*) i nieosobowego przedmiotu owej czynności. Dewastowane są różne obiekty, w tym: *cmentarze*, *ulice*, *domy*, *mieszkania*, *parki*, *przystanki*, por.:

- (12) ***Chuligani dewastują przystanki.***
- (13) ***Nieletni w wieku od 13 do 16 lat w ciągu kilku miesięcy doszczętnie zdeławastowali mieszkanie** komunalne przy ulicy Smoleńskiej.*
- (14) ***Wandale** niszczą Olsztyn. Po rowerach miejskich **zaczęli dewastować biletomaty.***
- (15) ***Wandale zdeławastowali park Aleksandria** w Siedlcach, który dopiero co został odrestaurowany. Zniszczonych zostało m.in. kilka ławek i elewacja jednego z budynków.*
- (16) ***Zdeławastowano cmentarz** luterański w noc sylwestrową! Policja szuka sprawców.*

Czasowniki *dewastować*, *zdeławastować*, podobnie jak *demolować*, *zdemolować*, poza semantyką odnotowaną w WSJP PAN, mają w polszczyźnie również metaforyczne znaczenie ‘działać/zadziać na szkodę kogoś lub czegoś’ i, tak jak w parze aspektowej czasowników omawianej wyżej,

funkcjonują w schemacie składniowym wymagającym użycia nieosobowego rzeczownika w funkcji dopełnienia w prawostronnym kontekście (*dewastować, zdevastować* + CO) bez wymagania osobowego wykonawcy czynności, jak w przykładach:

- (17) *Alkohol **dewastuje** im życie, przekreśla możliwości pracy i szanse na prawdziwe uczucia.*
- (18) *Tragedią placówek op-wych [opiekuńczo-wychowawczych – A.P.] jest olbrzymia rotacja kadry, co **dewastuje** dzieciom **poczucie stabilności**, niszczy więzi, dezorganizuje pracę.*
- (19) *Dziś partyjna rywalizacja na symbole **zdevastowała przestrzeń** politycznej wyobraźni, doprowadziła do instrumentalizacji pamięci, do uruchomienia obliczonych na skuteczną pogardę dystynkcji.*
- (20) *Zbyt częste powtórki zanudzą dziecko i **zdevastują pamięć** fotograficzną. Zbyt rzadkie – nie dadzą przyjemności samodzielnego czytania¹.*

Czasowniki *demolować, zdemolować* oraz *dewastować, zdevastować* w znaczeniach konkretnych ('niszczyć') są stosowane przede wszystkim w celu opisanie działań agresywnych, chuligańskich, karalnych, związanych z przestępstwem niszczenia mienia będącego działaniem celowym, z premedytacją². Zasadnicza większość kontekstów występowania czasowników *demolować, zdemolować* oraz *dewastować, zdevastować* jest zgodna z wymienionymi schematami składniowymi i odpowiada znaczeniu związanemu z niszczeniem czegoś przez kogoś.

Osobowy wykonawca czynności bywa czasami wskazywany w sposób pośredni, przez metonimię stosowaną w konstrukcji, w której agensem staje się nieautonomiczne narzędzie, za pomocą którego działa człowiek (np. *rakiety dewastują*, czyli ludzie za pomocą rakiet dewastują), por.:

- (21) *...nie ma zagrożenia, że uzbrojone w głowice bojowe **drony i rakiety zdemolują** nam **coś ważnego** (rafinerię, elektrownię itp.).*

¹ Ponadto w wypowiedziach internetowych spotyka się konstrukcję *być zdevastowanym*, oznaczającą bycie w złej kondycji psychicznej, co stanowi kalkę z angielskiego *to be devastated*. Forma ta została odnotowana przede wszystkim w tekstach wyraźnie wskazujących na angielskie wpływy językowe, jak np. w wypowiedzi internautek należących do brytyjskiej Polonii, które po stracie rodziców w wypadku piszą: *Utrata naszych rodziców, ten ból i pustka, jakie czujemy, są trudne do opisania. **Jesteśmy zdevastowane** tym, co się stało, czy słowa Wojciecha Fibaka komentującego z Londynu poczynania polskiej zawodniczki: Agnieszka ze swoim doświadczeniem, ze swoim talentem przegrywa z 24. tenisistką świata. **Jestem zdevastowany**. Jestem przybity, bądź w tzw. tłumaczeniach żywcem (Witalisz 2007: 173), jak we fragmencie artykułu zawierającym tłumaczenie słów, które w oryginale pojawiły się po angielsku (*I am devastated that my time at Chelsea has come to an end*): **Jestem zdevastowany**, że mój czas w Chelsea dobiegł końca – czytamy w oświadczeniu [Thomasa Tuchela – uz. A.P.]*

² Świadczy o tym już choćby fakt, że duża część zacytowanych poświadczeń pochodzi z raportów policyjnych.

- (22) ...trzy bomby zdetonowane w porannym szczycie w odstępie siedmiu minut **zdemolowały** trzy pociągi metra.
 (23) Rosyjskie **samoloty dewastują** ukraińską infrastrukturę, spuszczaają bomby na cywilów.

Rzadziej napotkać można przykłady stosowania omawianych czasowników w połączeniu z agensem nieosobowym, zwykle odnoszącym się do gwałtownych zjawisk atmosferycznych czy żywiołów, np. *wichura demoluje wsie, burza zdemolowała stolicę, ulewy dewastują Szczecin*:

- (24) Dlaczego **ulewy** coraz bardziej **dewastują Szczecin**? Kanalizacja ma określoną pojemność.
 (25) **Wichura demoluje** polskie **wsie**. Ogromna obora zawałiła się na 30 byków.
 (26) Zobacz, jak porażająca **burza zdemolowała** w niedzielny wieczór **stolicę Dolnego Śląska**.

Przedmiot czynności dewastowania i demolowania (w znaczeniach konkretnych), bywa określany za pomocą metonimii *totum pro parte*, w której zamiast nazw niszczonych obiektów znajdujących się na danym terenie stosuje się nazwę jednostki administracyjnej lub kraju (np. *demolować/zdemolować// dewastować/zdewastować Polskę, kraj*) bądź miasta (*demolować/zdemolować// dewastować/zdewastować miasteczko, Warszawę, stolicę*), co za pomocą mechanizmu generalizacji prowadzi do wyolbrzymienia skutków negatywnych działań, por.:

- (27) *Jako że mury jeszcze niepobudowane, a austriacy pogranicznicy dali nogę, przybysze zaatakowali swoich sojuszników: włoskich policjantów (18 rannych), a na dodatek **zdewastowali miasteczko Brennero**.*
 (28) *Marszu nie można rozwiązać, nawet jeśli **kibole będą demolować Warszawę**.*
 (29) *Nie cichną echa wydarzeń, które miały miejsce w Warszawie podczas Marszu Niepodległości 11 listopada. Policja nadal poszukuje osób, które **zdemolowały stolicę**.*
 (30) *W stuleciach późniejszych wojny też wybuchały, ale nikt nie był na tyle głupi, by **dewastować kraj** i mordować ludzi tysiącami.*
 (31) *Warszawa długo będzie pamiętać rok 2003, gdy **górnicy zdemolowali stolicę**.*

Czasowniki *demolować, zdemolować i dewastować, zdewastować* mogą tworzyć konstrukcje z frazą celownikową, wskazującą na stronę (jednostkę, grupę) będącą posiadaczem zniszczonej rzeczy bądź jednostkę/grupę, która doznała szkody: *demolować/zdemolować// dewastować/zdewastować + KOMUŚ + coś*. Prawidłowość ta dotyczy zarówno znaczeń konkretnych czasowników *demolować, zdemolować* oraz *dewastować, zdewastować* (por. przykłady (32)–(34) i (35)–(37)), jak i metaforycznych (por. odpowiednio: (38)–(39) i (40)–(42)):

- (32) *Chciał wyładować swoją frustrację, **demolując jej drzwi** i obrzucając budynek kostką brukową.*

- (33) *Jest bezkarny i brutalny – boją się go właściciele trójmiejskich lokali, bo **demoluje im bary**.*
- (34) *Właściciel powiedział, że możemy robić właściwie wszystko, byle **nie zdemolować mu domu**.*
- (35) *Gdy stawiali nową studzienkę, **zdewastowali mi ogródek**, urwali słupek od bramy wjazdowej.*
- (36) *Nie oddawaj Pawłowi kluczy i przestań **dewastować mi gabinet**. Słyszysz?*
- (37) *Podopieczny Ośrodka Pomocy Społecznej **zdewastował nam drzwi zewnętrzne** do ośrodka.*
- (38) *W odróżnieniu do bohaterów zza oceanu, duńskie postaci kreowane są też do cna realistycznie – nie wiedzie im się w pracy, mają problemy rodzinne, a wykonywane zawody co i rusz **demolują im życie** prywatne.*
- (39) *Już wtedy [...] uważał, że za wszystkim stoją służby, a gdy ujawnił listę agentów, **zdemolował nam pracę**.*
- (40) *Jestem miłe zaskoczony francuską produkcją, bo [...] amerykańskie kino zbyt **zdewastowało mi umysł** i wypaczyło gust.*
- (41) ***Zdewastowano nam gospodarke**, przemysł, infrastrukturę, finanse, edukację, przejęto media, na trzy ponad dekady poukładano politykę.*
- (42) *Tragedią placówek op-owych [opiekuńczo-wychowawczych – A.P.] jest olbrzymia rotacja kadry, co **dewastuje dzieciom poczucie stabilności**, niszczy więzi, dezorganizuje pracę.*

Neosemantyzacja w dyskursie sportowym

W ostatnich latach (mniej więcej od drugiej dekady XXI w.) daje się jednak zauważyć zwiększenie frekwencji czasowników *demolować*, *zdemolować* oraz *dewastować*, *zdewastować* i ich funkcjonowanie w nowym znaczeniu, w kontekstach ekspresywnych, odmiennych od wskazanych wyżej, a przy tym w użyciach pozwalających zarejestrować nowy schemat składniowy: KTOŚ *demoluje/dewastuje* KOGOŚ. Poświadczenia tego typu użyć można znaleźć w dyskursie sportowym, w którym wymienione czasowniki są używane w celu przekazania informacji o wyraźnej, znaczącej przewadze strony wygrywającej nad rywalem i – w efekcie – spektakularnego zwycięstwa.

Stosowane w nowym, sportowym znaczeniu czasowniki *demolować* (por. (43)–(44)) i *zdemolować* (por. (45)–(49)) często łączą się z dopełnieniem wyrażonym rzeczownikiem: *rywal/rywalka* bądź też *przeciwnik/przeciwniczka*, np.:

- (43) *Polacy **demolują rywali** w Lidze Mistrzów! Dominacja w grupie.*
- (44) *Wieczór rozpoczęty pięknie!!! Hubert Irecki **demoluje przeciwnika** i wygrywa w 2 rundzie!!!*
- (45) *„Niedźwiedź” brązowym medalistą MME. „Wiedziałem, że **zdemoluje rywala**”.*
- (46) *Juniorzy MUKSU Łask **zdemolowali rywali** z Widawy.*
- (47) *Był ogień! Mikstol Tarnovia Tarnowo Podgórne znów **zdemolował przeciwnika**.*

- (48) *Pajor zdobyła w tym spotkaniu hat-tricka, a jej klub **zdemolował przeciwniczki** aż 5–0 w pierwszym meczu półfinałowym Pucharu Królowej.*
 (49) ***Zdemolowaliśmy rywali** – powiedział po zakończeniu meczu o złote medale triumfator mundialu sprzed czterech lat, Paweł Zagumny.*

Wiele poświadczeń zawiera połączenia czasowników *demolować*, *zdemolować* z etnonimami, np. *demolować/ zdemolować Czechów, Niemców, Polaków*, por.:

- (50) ***Francuzi demolują Hiszpanów.** Gospodarze grają dalej.*
 (51) ***Polacy zdemolowali Anglików** i zajęli trzecie miejsce w turnieju o Puchar Syrenki.*
 (52) ***Polacy zdemolowali Niemców** i są w ćwierćfinale. Wynik [6:0 – uzup. A.P.] mówi wszystko.*

Nierzadko można również napotkać połączenia czasowników *demolować*, *zdemolować* z metonimicznymi określeniami drużyny reprezentującej dany kraj czy miejscowość z użyciem nazwy tego kraju lub miejscowości (np. *zdemolować Czechy, Niemcy, Polskę, Polkowice*), por.:

- (53) ***Jest moc! Polska zdemolowała Rosję** i będzie faworytem D[rużynowego] P[fucharu] Ś[wiata].*
 (54) ***Polska zdemolowała Iran.** Idealny test siły na początek mundialu.*
 (55) ***Polska zdemolowała Kosowo** i zapewniła już sobie udział w barażach kwalifikacji młodzieżowych mistrzostw Europy.*
 (56) ***Portugalia zdemolowała Polskę!** Pogrom w drugiej połowie.*

Ten sposób informowania o wyniku sportowych zmagani może być dezinformujący dla osób przyzwyczajonych do utrwalonego w polszczyźnie znaczenia z przedmiotowym obiektem czynności, a mniej obeznanych z nowym znaczeniem sportowym – zwłaszcza jeśli w funkcji agensa występuje grupa zawodników (np. *zdemolowaliśmy Polkowice* mogłoby być rozumiane jako wskazanie, że wypowiadający się sportowcy zniszczyli tereny i mienie na terenie Polkowic), por.:

- (57) *...wczoraj na K6 **zdemolowaliśmy Polkowice**, Kosmał znów strzelił trzy bramki, za co został ukarany żółtą kartką, by nie zagrał z Jagiellonią.*
 (58) *Nie mogę zadeklarować, że w czwartek na sto procent przyjedziemy i **zdemolujemy Łotwę**, choć robili to inni w grupie (Austria wygrała 6:0, Słowenia 5:0).*
 (59) ***Reprezentacja Czech zdemolowała Polskę** w piątek, a w poniedziałek sensacyjnie zgubiła punkty w Kiszyniowie, remisując bezbramkowo z Mołdawią.*

Znaczenie uaktywniające się w przywołanych poświadczeniach³ zostało zapożyczone z języka angielskiego, w którym – jak podaje *Oxford Dictionary*

³ W celu wyrażenia uznania dla zawodnika bądź drużyny sportowej wygrywających w swoich dyscyplinach znaczną przewagą nad rywalami stosowany jest też często rzeczownik *demolka*, por. ***Demolka!** Stefan Kraft górą w loteryjnym konkursie. Dwóch Polaków*

of English notujący 7 znaczeń czasownika *demolish* – od lat trzydziestych XX w. w rejestrze potocznym funkcjonuje znaczenie stosowane przede wszystkim w sporcie: ‘pokonać (zawodnika, zespół etc.) łatwo lub z miażdżącą przewagą’⁴. W polszczyźnie jest to zatem anglosemantyzm, czy – podążając za ustaleniami Alicji Witalisz – zanglicyzowany latynizm (wszak wywodzi się od czasownika łacińskiego). Jak zauważa lingwistka, „większość angielskich zapożyczeń semantycznych w języku polskim [...] to nowe sensy leksemów etymologicznie łacińskich, które obecnie pod wpływem języka angielskiego rozszerzają swoje znaczenia” (Witalisz 2016: 79).

W takim samym znaczeniu i podobnych sportowych kontekstach jak *demolować*, *zdemolować* choć z mniejszą frekwencją tekstową, występują czasowniki *dewastować*, *zdevastować*⁵, por.:

- (60) *Manchester United kompletnie zdevastował rywala.*
- (61) *Papszun zaczyna **dewastować** rywali do zera jak do tego przyzwyczał i jak dla mnie to główny kandydat do mistrzostwa.*
- (62) *Spurs ostatnio w dobrej formie, ale wątpię żeby dzisiaj jakoś strasznie **zdevastowali** drużynę Byków.*
- (63) *Jesteśmy już poza turniejem. **Zostaliśmy zdevastowani** w pierwszych dwóch meczach. Mamy przed sobą dużo przemyśleń.*

Od dwóch znaczeń (konkretnego i metaforycznego) czasowników *demolować*, *zdemolować* i *dewastować*, *zdevastować* omawianych w początkowej partii tekstu, różni neosemantyzmy także nieobecność schematu składniowego z frazą celownikową (*demolować/zdemolować// dewastować/zdevastować* + KOMU + co).

Do popularyzacji połączenia czasowników *demolować*, *zdemolować* oraz *dewastować*, *zdevastować* z dopełnieniem osobowym mogły się przyczynić właściwości składniowe ekwiwalentów semantycznych i emocjonalnych

w dziesiątkę; Puchar Ligi: **demolka** w półfinale! Liverpool rozbił Tottenham; Aryna Sabalenka wypiliła **po demolce** w Indian Wells: nie ciągnie się tygrysa za ogon; Ależ **demolka** w meczu Igi Świątek w Rzymie! W 52 minuty było po wszystkim. Synonimem tego rzeczownika w przywołanym znaczeniu jest leksem *masakra*, używany m.in. w dyskursie sportowym. Robert Słabczyński, badający jego stosowanie w polszczyźnie zauważył, że w kontekstach sportowych *masakra* „podkreśla wysoką wygraną jednej drużyny i jednocześnie implikuje informacje o druzgocącej porażce drugiego zespołu. Słowo *masakra* [...] służy do uwydatnienia różnicy poziomu sportowego między rywalizującymi ze sobą zespołami” (Słabczyński 2015b: 154).

⁴ Por. ‘colloquial (chiefly Sport) To defeat (a player, team, etc.) easily or overwhelmingly’ (OED).

⁵ Również ten czasownik w znaczeniu odnoszącym się do przewyższania rywala jakością sportową najpierw zaczął funkcjonować w języku angielskim (por. *devastated* ‘the state of being totally owned as in a sport or video games’, UD).

tych leksemów, jak np. *miażdżyć, zmiażdżyć, masakrować, zmasakrować, rozgramiać, rozgromić*, które łączą się z obiektem osobowym (por. m.in. SJPDor; WSJP PAN).

Nacechowanie emocjonalne czasowników *demolować, zdemolować* i *dewastować, zdewastować* bywa wzmacniane za pomocą leksykalnych wykładników intensyfikacji, np. *całkowicie, kompletnie, totalnie*. Ich zastosowanie może sugerować, że – przynajmniej dla niektórych twórców tekstów – same czasowniki, choć wyraźnie nacechowane ekspresywnie i aksjologicznie, zaczynają być odbierane jako niewystarczająco ekspresywne. Wprowadzenie przysłówków intensyfikujących hiperbolizuje treść przekazu, ukazując wynik rywalizacji sportowej jako świadectwo druzgocącej, totalnej porażki pokonanego, por.:

- (64) *Oni tylko czekali na ten moment! **Zdewastowali** nas **całkowicie**. Pozbawili honoru. Wkopali w ziemię niczym schody, po których weszli na drugie miejsce w turnieju.*
- (65) *23 minuty wystarczyły, by wysadzić przeciwny Nexus i **kompletnie zdewastować** przeciwników.*
- (66) *Koniec walki. Luta **totalnie zdemolował** English Wilfa.*
- (67) *W lipcu Brazylijka **dosłownie zdewastowała** rywalkę. Mocne ciosy Nunes mocno naruszyły twarz Tate, która padła na matę, by po chwili odklepać.*

Na omawianą neosemantyzację czasowników *demolować, zdemolować* oraz *dewastować, zdewastować*, funkcjonujących w dyskursie sportowym w znaczeniu ‘pokonać znaczną przewagą’, wpłynęła niewątpliwie obecność metaforycznych znaczeń tych czasowników (‘działać/zadziałać na szkodę kogoś lub czegoś’). Hiperonimami dla nowych, sportowych znaczeń czasowników *demolować, zdemolować* oraz *dewastować, zdewastować* byłyby zatem czasowniki *pokonać, pokonywać; wygrać, wygrywać* oraz *zwyciężyć, zwyciężać* w znaczeniach odnoszących się do rywalizacji, por (z WSJP PAN):

- *pokonać/pokonywać* (z identyfikatorem *rywala*) ‘odnieść/odnosić nad kimś zwycięstwo w walce, grze lub rywalizacji’;
- *wygrać/wygrywać* (z identyfikatorem *mecz*) ‘zwyciężyć/zwyciężać w walce, grze lub rywalizacji’;
- *zwyciężyć/ zwyciężać* (z identyfikatorem *w walce*) ‘osiągnąć/osiągać pomyślny wynik w jakiejś walce bądź rywalizacji’.

Znaczenia tych czasowników są bardziej ogólne, nie zawierają komponentu ekspresywnego, zaś ich funkcjonowanie nie jest ograniczone stylistycznie. W zestawieniu z nimi neosemantyzmy *demolować, zdemolować* i *dewastować, zdewastować* mają bardziej szczegółowe znaczenie odnoszące się do dużej przewagi wygrywającego nad rywalem bądź rywalami.

Wyrazem znaczeniowo bliskim omawianym neosemantyzmom są czasowniki *deklasować* i *zdeklasować*, zawierające w obrębie treści definicyjnych informację o wyraźnej przewadze strony wygrywającej, por. (z WSJP PAN):

- *deklasować* ‘osiągać podczas zawodów sportowych albo innej rywalizacji wynik **znacznie lepszy** od wyników konkurentów’;
- *zdeklasować – sport*. ‘osiągnąć podczas zawodów wynik **znacznie lepszy** od wyników rywali’.

Demolować, *zdemolować* i *dewastować*, *zdevastować* mają jednak wyraźne nacechowanie ekspresywne i stylistyczne. Są również stosowane – w obrębie dyskursu sportowego – w bardziej nieformalnym, potocznym rejestrze niż czasownik *deklasować* i *zdeklasować*. Ze względu na silnie emocjonalne zabarwienie omawiane czasowniki nie pojawiają się w bardziej oficjalnych odmianach dyskursu sportowego⁶, np. w tekstach przepisów, reguł, zaleceń, zakazów czy w tekstach naukowych. Przytoczone przykłady stosowania neosemantyzmów *demolować*, *zdemolować* i *dewastować*, *zdevastować* pochodzą głównie z relacji dziennikarzy sportowych prasowych i internetowych, a także z komentarzy sportowców oraz trenerów i z wywiadów z nimi, jak również z wypowiedzi kibiców. Fakt ten nie dziwi, gdyż – jak zauważa Beata Grochala:

[...] pośród wszystkich [...] odmian języka sportowego te dwie [język dziennikarzy sportowych i język kibiców – uz. A.P.] cechuje największy ładunek emocjonalny. Należy jednak pamiętać, że emocje z pewnością pojawiają się również w języku zawodników, trenerów. Jako element wolny od uczuciowości rysuje się jedynie język przepisów (Grochala 2019: 28).

Czasowniki *demolować* i *dewastować* są szczególnie chętnie stosowane w tytułach tekstów będących komentarzami do bieżących wydarzeń sportowych lub w paratekstach je zapowiadających. Zamieszczenie w eksponowanym miejscu artykułu leksemów o dużym ładunku ekspresywnym wpisuje się w cel tych partii tekstu, które – jak zaznacza Zofia Kubiszyn-Mędrala – mają często za zadanie opis i ocenę obiektu, który stanowi treść zapowiadanego artykułu, oraz odsłonięcie treści ekspresywnych, pokazujących zaangażowanie emocjonalne nadawcy i zwiększających moc illokucyjną przekazu (Kubiszyn-Mędrala 2021: 208).

⁶ Odwołuję się tu do klasyfikacji odmian w obrębie języka sportu autorstwa Artura Tworka, który wydziela: język relacji, komentarza i publicystyki, język sportowców i trenerów oraz język kibiców. Badacz wydziela ponadto: język przepisów, reguł i zaleceń, zakazów; język naukowy; język sportowych programów telewizyjnych i radiowych; język spikerów widowisk sportowych; język dziennikarzy (prasowych, radiowych i telewizyjnych) (Tworek 2000: 331–340).

Owo zaangażowanie emocjonalne twórcy komunikatu jest szczególnie eksponowane w tekstach tu analizowanych. Wynika to m.in. ze specyfiki pola semantycznego, w obrębie którego czasowniki *demolować* i *dewastować* funkcjonują w tych nowych znaczeniach. Sport to dziedzina, która – za sprawą rywalizacji – budzi emocje zarówno u zawodników, jak i u komentatorów oraz widzów. Emocjonalność w przekazie sportowym jest niezwykle istotna. Jak zauważa Katarzyna Kukowicz-Żarska:

zwiększa [ona – uz. A.P.] zaangażowanie odbiorców w przekaz, co prowadzić ma do zintensyfikowanej recepcji i lepszego zapamiętywania informacji odebranej, jak również zwiększonego zainteresowania poruszonym tematem. [...] Z drugiej jednak strony nadmierna (także intencjonalna) emocjonalność w przekazie prowadzić może do zniekształcenia faktów, błędnych interpretacji i utrudniać zrozumienie prezentowanych informacji, a także przyczynić się do wywoływania lub zintensyfikowania negatywnych emocji i reakcji u odbiorców (Kukowicz-Żarska 2022: 15).

Ponadto współczesna kultura medialna stale poszukuje nowych środków językowych, skłaniając się ku ekstremom i intensywnej emocjonalizacji w sposobie prezentowania rzeczywistości (Słabczyński 2015a: 246). Dyskurs sportowy, w którym funkcjonują omawiane czasowniki, podlega tym czynnikom w sposób szczególnie ze względu na wysoki stopień komercjalizacji sportu. Jak podkreśla Beata Grochala-Woźniak:

media determinują kształt dzisiejszej rywalizacji sportowej, a także sposobu jej prezentacji, opisu, oceny – innymi słowy wpływają na język sportu i kształtują go w sposób korzystny dla zdobycia jak największej rzeszy odbiorców. Język sportu stracił swój pierwotny charakter, którego celem było informowanie o zasadach czy przebiegu rywalizacji sportowej. Stał się elementem maszyny komercjalizacji i wywierania wpływu na widza, czytelnika, słuchacza, kibica (Grochala-Woźniak 2021: 17).

Jak zauważał Kazimierz Ożóg, polszczyznę „od końca lat 90. XX w. cechuje moda na dosadność i wulgarność, na mocne przeżywanie rzeczywistości, które wyrazić jedynie można [...] przez wyrazy dosadne” (Ożóg 2001: 193). Dodatkowo dosadność ta jest wzmacniana przez kolokwialne słownictwo wyraziste ekspresywnie, nawiązujące do agresji, wykorzystujące metaforykę bitewną czy wojenną, jak pojawiające się w przywołanych już cytatach, np. *katastrofa* (dla mnie była to wówczas prawdziwa **katastrofa**). *Rywale nas zdewastowali*), *pogrom* (*Portugalia zdemolowała Polskę!* **Pogrom** w drugiej połowie), *rozbić* (*Liverpool **rozbił** Tottenham*)⁷.

⁷ Nadtytuł artykułu: *Chorwacja zdemolowała Polskę* nawiązuje do wydarzeń z 2016 r., kiedy chorwacka drużyna piłki ręcznej niespodziewanie wygrała z drużyną polską i dostała się do półfinałów Mistrzostw Europy. Wiktor Gumiński, relacjonujący wówczas nastroje widoczne w chorwackiej prasie, która to wydarzenie sportowe uznawała za jedną z największych sensacji w historii chorwackiego sportu, podkreślił panujące w Zagrzebiu nastroje, przekładając chorwacki tytuł tekstu *Čudo u Krakovu: Hrvatska uništila*

Podsumowanie

Czasowniki *demolować*, *zdemolować* oraz *dewastować*, *zdevastować* wkroczyły do dyskursu sportowego i zaczęły się rozpowszechniać jako ekspresywne wykładniki leksykalne stosowane do informowania o wygranej ze znaczną przewagą. Rozszerzenie znaczenia względem czasowników *zwyciężyć*, *wygrać*, *pokonać* oraz nacechowanie ekspresywne większe niż w czasowniku *zdeklasować* wpływają na popularność omawianych leksemów w dyskursie sportowym. Neosemantyzmy te wypełniły pewną lukę nominatywną i ekspresywną. Ekspresji towarzyszy tu wartościowanie (*in plus*, kiedy mowa o zwycięstwie strony, której sprzyja autor i – jak można się domyślać – odbiorcy tekstu, *in minus* – kiedy ta strona jest pokonana).

Niezależnie od kontekstu informowanie o zwycięstwie z użyciem czasowników *demolować*, *zdemolować* oraz *dewastować*, *zdevastować* presuponuje niezaprzeczalność faktu przewagi wygrywającego zawodnika bądź drużyny i znaczącą różnicę poziomów między nimi a pokonanymi. Stanowi zatem wyraz uznania dla siły, sprawności, skuteczności sportowej odnoszącego zwycięstwo zawodnika czy zespołu. Stosowanie wymienionych czasowników w kontekście sportowym przenosi koncentrację z rywalizacji na jej wynik, którego wartość jest w ten sposób intensyfikowana.

Co jednak warte zauważenia, na znaczenia w polszczyźnie nowe, nakładają się te związane z bardziej rozpowszechnionymi, „podstawowymi” (Bańko 2021: 61), konkretnymi znaczeniami czasowników *demolować* i *dewastować*, które są związane z chuligańskimi wybrykami. W efekcie informacja o wygranej, zahaczając o konotacje związane z agresywnymi działaniami o charakterze przestępczym, zyskuje nacechowanie ekspresywne o szczególnej intensywności. Czasowniki w nowych znaczeniach odświeżają zasób językowych środków przekazu i – co za tym idzie – skupiają silniej uwagę odbiorcy, stanowiąc „przynętę medialną” (Sułkowski 2006). Hiperbolizują przy tym zwycięstwo, co może wpływać na kreowanie subiektywnie postrzeganego obrazu świata. Jak zauważył jeden z internautów komentujących sposób mówienia przez dziennikarzy o wynikach sportowych (na przykładzie rezultatów polskiej tenisistki):

(68) *Jak Iga wygrywa, to rozbija, dewastuje, demoluje swoje przeciwniczki. Jak przegrywa, to nie jest maszyną i to się zdarza. Czego dziennikarze nie zrobią dla zapewnienia sobie klikalności?*

Poljsku i izborila polufinale! (ze strony gol.dnevnik.hr) na *Cud w Krakowie! Chorwacja zdemolowała Polskę i zagra w półfinale*. Widać, niemający w polszczyźnie stosownego ładunku ekspresywnego czasownik *zniszczyć*, okazał się niewystarczający dla zaznaczenia sukcesu Chorwatów i porażki Polaków.

Zaobserwowane neosemantyzmy stanowią kolejne przykłady znanego w polszczyźnie publicznej XXI w. zjawiska wyraźnego dowartościowywania potoczności i chętnego korzystania z jej ekspresywnego potencjału (por. Nowowiejski 2008: 33). Część badaczy przemian współczesnego języka polskiego – wśród nich Kazimierz Ożóg – postrzega to jako zjawisko wyjątkowo niebezpieczne. Jak bowiem pisze lingwista:

nadmierne wykorzystanie niektórych wyrazów [...] [służących odświeżeniu tekstu i mających przyciągnąć uwagę odbiorcy – A.P.] prowadzi do nowego schematyzmu i monotonii. [...] W ten sposób upowszechnia się negatywne zachowania językowe. Autorzy tekstów w polskich mediach w pogoni za oryginalnością, ekspresją, mocnym wrażeniem nie cofną się przed nadmiernym wykorzystaniem elementów potocznych (Ożóg 2001: 71).

Wykaz skrótów

- e-SXVII – Gruszczyński W. (red.): *Elektroniczny słownik języka polskiego XVII i XVIII wieku*, <<https://sxvii.pl>>, dostęp: 10.01.2026.
- KWJP – Marciniak M., Kieraś W., Bojałkowska K., Borkowski P., Borys M., Ezłakowski W., Guz W., Kobyliński Ł., Komosińska D., Krasnowska-Kieraś K., Łaziński M., Miernecka M., Nitoń B., Ogrodniczuk M., Rudolf M., Tomaszewska A., Woliński M., Wołoszyn J., Wójtowicz B., Wróblewska A., Zawadzka-Palukta N. (2023): *Korpus Współczesnego Języka Polskiego. Instytut Podstaw Informatyki PAN*. Warszawa, <<https://kwjp.pl>>, dostęp: 10.01.2026.
- NKJP – Przepiórkowski A., Bańko M., Górski R., Lewandowska-Tomaszczyk B. (red.) (2012): *Narodowy Korpus Języka Polskiego*, <<https://nkjp.pl>>, dostęp: 10.01.2026.
- OED – *Oxford Dictionary of English*, <www.oed.com>, dostęp: 10.01.2026.
- SJPDor – Doroszewski W. (red.) (1958–1969): *Słownik języka polskiego*. T. I–XI. Warszawa.
- UD – *Urban Dictionary* (1999–2025): <www.urbandictionary.com>, dostęp: 10.01.2026.
- WSJP PAN – Żmigrodzki P. (red.): *Wielki słownik języka polskiego PAN*, <www.wsjp.pl>, dostęp: 10.01.2026.

Literatura

- Bańko M. (2021): *Językowe przejawy dyskryminacji (?) pieszych w Polsce*. [W:] *Język polski – między tradycją a nowoczesnością: księga jubileuszowa z okazji stulecia Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego*. Red. E. Horyń, E. Młynarczyk, P. Żmigrodzki. Kraków, s. 53–67.
- Grochala B. (2019): *Język sportu a wyrażanie emocji – nowa (?) perspektywa oglądu*. „Prace Językoznawcze” XXI/4, s. 19–29.
- Grochala-Woźniak B. (2021): *Język sportu w perspektywie mediolingwistycznej – zarys problematyki*. „Poradnik Językowy” z. 4, s. 7–18.
- Kubiszyn-Mędrala Z. (2021): *Strategie językowe w paratekstach internetowych (wybrane przykłady)*. [W:] *Generacja Internetu. The Internet Generation*. Red. D. Stolic, A. Vlastelić. Zagreb–Rijeka, s. 197–210.

- Kukowicz-Żarska K. (2022): *Emocjonalizacja przekazu jako wyznacznik potencjału współczesnego dyskursu sportowego*. „Forum Filologiczne Ateneum” X, s. 143–159.
- Nowowiejski B. (2008): *Refleksje nad współczesną polską leksyką sportową*. [W:] *Nowe zjawiska w języku, tekście i komunikacji II*. Red. M. Rutkowski, K. Zawilska. Olsztyn, s. 23–35.
- Ożóg K. (2001): *Polszczyzna przełomu XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia*. Rzeszów.
- Słabczyński R. (2015a): *Masakra — wyraz modny współczesnej polszczyzny*. „Język Polski” XCV/5, s. 239–245.
- Słabczyński R. (2015b): *Brutalizacja mediów i jej wpływ na zachowania językowe Polaków*. [W:] *Współczesne media. Medialny obraz świata. T. 1: Zagadnienia teoretyczne*. Red. I. Hofman, D. Kępa-Figura. Lublin, s. 145–163.
- Sułkowski B. (2006): *Przemoc i pornografia śmierci jako przynęty medialne*. Łódź.
- Tworek A. (2000): *Język sportu – próba definicji (analiza języka polskiego i niemieckiego)*. [W:] „Język a Komunikacja” I: *Język trzeciego tysiąclecia*. Red. G. Szpila. Kraków, s. 331–340.
- Witalisz A. (2007): *Anglosemantyzmy w języku polskim – ze słownikiem*. [W:] „Język a Komunikacja” XVI. Kraków.
- Witalisz A. (2016): *Przewodnik po anglicyzmach w języku polskim*. Kraków.

